

Bo Hedberg och Sven-Erik Sjöstrand (red): Från företagskriser till industripolitik

Gemensamt för flera av de utredningar om Sveriges industriella framtid som presenterats under de senaste åren (Boston Consulting Group 1978, Särskilda Näringspolitiska Delegationen 1979, IUI:s Teknik och industristruktur 1979) är betonandet av exporten och den internationella konkurrenskraften. Bostongruppen tänker sig emellertid ett industripolitiskt samarbete på hög nivå å la Japan mellan statsmakterna och storföretagen, medan Bjurelkommittén förefaller föredra en återgång till den "svenska modell", med en klar rollfördelning mellan företag, statsmakt och fackföreningar, som präglade 50-talet och stora delar av 60-talet.

De nämnda utredningarna har flera gemensamma drag. Diskussionerna förs, om inte alltid från en nationalekonomisk utgångspunkt, så i varje fall i starkt aggregerade termer. Något som saknas i alla utredningarna är diskussion av de vidare konsekvenserna för samhällsutvecklingen av de alternativ som valts. När tolv forskare och utredare i företagsökonomi i *Från företagskriser till industripolitik* (Liber Förlag, Stockholm 1979, 216 s, 85 kr) säger sig vilja tillföra den industripolitiska debatten visioner om det framtida "goda industrisamhället" samtidigt som de utlovar en analys ur ett företagsekonomisk-empiriskt präglat perspektiv, måste detta därför valkomnas.

I ett inledande kapitel författat av redaktörerna, under medverkan av övriga författare, sammanfattas bokens barande tankar som ett angrepp på de myter vilka sägs prägla den svenska industripolitiska debatten. Först angrips myten om *stordriftens välsignelser*. Otvivelaktigt finns det skalfördelar, speciellt vad gäller produktionsteknologi, säger författarna, men i ökad grad börjar stordriftens nackdelar att göra sig gallande. Förr – under 50- och 60-talens snabba tillväxtperiod – var behovet av manövrer-

barhet inte så stort. Tekniken blev därför, enligt författarna, mer stelbent och storskalig än vad som är önskvärt idag, en tes som exemplifieras i ett senare kapitel, där masugnsteknologin diskuteras av Hedberg och Anders Ericson.

Stordriften har emellertid långt ifrån alltid varit en följd av produktionstekniska överväganden. Under senare år har ett flertal sk branschkriser lösts genom att staten medverkat till att slå ihop företag verksamma inom samma bransch. Detta tillvägagångssätt ifrågasätts starkt på flera ställen i boken, bl a av Anders Ericson i ett kapitel kallat "TEKO-branschen finns den?". I ett annat kapitel frågar sig samme författare, nu tillsammans med Pierre Guillet de Monthoux: "Vad har de hopslagna företagen gemensamt mer än misslyckandet?"

Storskalighet medför också att ledningens information om de olika delarna av en koncern blir begränsad. Detta leder i sin tur dels till att den information som når ledningen ofta är koncentrerad till ekonomiska hårddata, dels till att en omfattande koncernbyråkrati växer fram. Risken att detta försvårar organisationens förmåga att utnyttja det kunskande som finns, att lära och att förnya sig är stor. Bengt Sandkull går i ett kapitel så långt att han kallar koncernchefen en feodalherre med vasaller.

Författarna anser att det är en utbredd uppfattning att *Sverige inte har något eget att komma med* i den internationella konkurrensen, att vi är hänvisade till att helt spela på de ledande industriländernas villkor. Detta är den andra myt de angriper. Den tes de driver här – om jag har förstått saken rätt – starka beröringspunkter med angreppen på såväl myten om stordriften som på två andra myter, de om att *odla eliten* och om *entreprenörskapet*.

I Sverige finns en stark tradition att lösa intressekonflikter på fredlig

våg. Detta gynnas också av den utjämning som skett under efterkrigstiden och av det ökade inflytande som de anställda fått via bla MBL. Problemet är, som författarna ser det, att ta vara på detta, att göra det till en konkurrensfördel. Det är då orimligt att satsa på eliten eller att förlita sig på individuellt entreprenörskap uppmuntrat av ökad ekonomisk ojämlikhet. Vad som krävs är i stället olika kollektiva ägarformer. "Solidaritet och kollektivt ansvarstagande är nödvändiga ting för ett framtida samhälle. Bärarlag, snarare än individer, kommer att anta morgondagens utmaningar och förverkliga viktiga idéer." Och detta fungerar bäst i mindre, flexibla enheter. I detta, snarare än storskalig produktion, ligger alltså, enligt författarna, Sveriges industriella framtid.

Alltför ofta resulterar behovet av flexibilitet och anpassning i krav på ökad rörlighet för arbetskraften. Flyttlasspolitiken önskas åter. Detta är, enligt författarna, olyckligt. Myten om *rörligheten som en egenskap i fötterna* tar bort intresset från den verkligt viktiga rörligheten — den som sitter i huvudena. "Våra politiker borde vara minst lika bekymrade över de många affärsidéer som vägrar abdikera som de är över att folket i Norrland vill bo kvar." För att möjliggöra förändringar krävs organisationer som får fram användbara alternativ i beslutssituationerna. Så har, enligt författarna, ofta inte varit fallet. Motståndet mot förändringen framstår då som rationellt.

En fråga man ställer sig efter att ha läst författarnas genomgång av de olika myterna är i hur hög grad deras angrepp är grundade på empiriska observationer. När det gäller myten om stordriftens väl-signelser finns det i senare kapitel talrika exempel som stöder författarnas synsätt. Angreppen på flera av de andra myterna verkar mer "visionära". De empiriska observationerna på mikronivå uppfattar jag trots detta som en av bokens starkaste sidor. När man på basis av dessa och "visionerna" ska dra slutsatser om hur den övegripande ekonomiska politiken ska bedrivas lämnas man emellertid i

sticket. Författarna tar egentligen aldrig ställning till vilket ekonomiskt system de tänker sig. Till deras heder ska emellertid sägas att de inte försöker dölja detta. Men om man vill vända en utveckling med snabbt ökande urbanisering och koncentration av industrin mot ett samhälle byggt på små lokala, i många fall kooperativa, enheter, krävs såväl en klar bild av hur det system vi har idag fungerar som en strategi för att åstadkomma förändringar. För inte räcker väl de av författarna kritiserade myterna som en förklaring till dagens problem eller medvetenhet om myterna till att de försvinner?

En naturlig följd av avsaknaden av en systemdiskussion, kalla den gärna ett nationalekonomiskt perspektiv, är att analyser av olika möjliga industripolitiska åtgärder blir knapphändiga. Låt mig ta ett par exempel. I ett kapitel om "bruksdöden" betonar Carsten Dahlman vikten av att man försöker återvitalisera gamla bruk, för att på så vis undvika nedläggningar. Han visar också, utan att kalla det så, orsaker till att den företagsekonomiskt mest lönsamma strategin för ett bruk inte alltid är den samhällsekonomiskt mest lönsamma. Men hur får man till stånd en återvitalisering av ett litet bruk om den stora moderkoncernen inte är intresserad?

Ett annat exempel är det kapitel av Bengt Johannisson som behandlar skillnaden mellan småföretagarorter och bruksorter i Småland. Att dessa skiljer sig i ett antal avseenden är knappast förvånande. Den intressanta frågan är hur den politik ska se ut som bidrar till ett mindre sårbart lokalt näringsliv.

Nu försöker emellertid författarna ganska elegant krypa undan denna typ av kritik genom att framhålla att vad som behövs inte är *en* industripolitik utan många industripolitiskt engagerade medborgare. Men måste inte kraven på en bok om industripolitik ställas hogre? Jag tror inte att det bara är nationalekonomen av facket som undrar hur lokalsamhällen byggda på solidaritet ska gå att förena med storföretag som konkurrerar på världsmarknaden. Jag tror vidare att

de intresserade medborgarna kommer att vara ense med mig om att det språk som ett flertal av författarna använder – säkert med det ädla syftet att vidga läsarens perspektiv – snarare försvårar än förenklar förståelsen av industripolitikens problem.

När detta väl är sagt vill jag bekänna

att *Från företagskriser till industripolitik* trots allt givit mig nyttiga tankeställare. Kanske är jag inte helt ensam bland nationalekonomer om att må bra av att delar av min världsbild ifrågasätts?

Civilekonom *Lars Heikensten*
Handelshögskolan i Stockholm